

VISSZATEKINTÉS

SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV

Az obstrukció jogtana

A szerző, Szászy-Schwarz Gusztáv a századforduló híres egyetemi tanára és jogtudósa, akinek tudományos tevékenysége a civiliztika szinte minden területére kiterjedt. 1895-től részt vett az új magyar polgári törvénykönyv szerkesztésében. A pandektisztikával behatóan foglalkozott, a római jogi kitekintések ezért gyakoriak írásaiban. Az első megjelenését 1904-ben megélt „Obstrukció jogtana” szintén bővelkedik magánjogi, sőt római jogi párhuzamokban. A szerző rámutat, hogy az obstrukció nem kizárólag a parlamenti munkához kötődik, hanem bármilyen tárgyaláson – akár perben, akár egy gazdasági társaság taggyűlésén előfordulhat. A tanulmány az obstrukciót dogmatikailag az „in fraudem legis agere” intézményére és a joggal való visszaélés elvére vezeti vissza. A cikk az obstrukció elleni eljárásokra is kitér, a tárgyalást vezető elnök jogait és kötelességeit boncolgatva elemzi a kérdéskört.

Adalék egy általános tárgyalási jog elméletéhez I. Rész¹

Amióta a múlt század 80-as éveiben az ír obstrukció felütötte fejét az angol alsóházban, sorra látogatta ez a betegség a kontinens összes parlamentjeit. Különösen Németországban, Ausztriában, Olaszországban és hazánkban dühöngött, és megbénította a törvényhozást. Tanácstalanul és tehetetlenül állt a küzdelem ez új módjával szemben a tárgyalások vezetése, a kormány és a parlamenti többség. Angliában az alsóház elnöke végre erőszakkal végzett az obstrukcióval: kijelentette, hogy tovább nem tűri, a tárgyalást berekesztette, és leszavaztatta a házat. Körülbelül ugyanígy bántak a német birodalmi gyűlésen (lex Kardorff) Ausztriában (lex Falkenheyn) Olaszországban (lex Pellona) és minálunk (lex Dániel). Angliában és

¹ E cikket a „Jogállam” c. folyóirat is közölte (*Jogállam* 1993/4. 50–65.), de a tanulmány eredetileg a szerző *Parerga* – vegyes jogi dolgozatok című kötetében jelent meg. SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *Parerga – vegyes jogi dolgozatok* (Budapest: Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat 1912) 225–272.

A Szerkesztőség megköszöni Balogh Norbert, Brindzik Beáta, Ferdicsová Andrea, Kovássy Levente, Radics Katalin Adél, Stipkovits Tamás és Tóth Anna – a Széchenyi István Egyetem Alkotmányjogi és Politikatudományi Tanszék demonstrátor hallgatóinak – segítségét a szöveg digitalizálásában.

Németországban ez a módszer be is vált: a szavazás végbement, ha mindjárt az obstrukció lármás tüntetése közepette, és az elnök kihirdette az eredményt. Ausztriában, Olaszországban és hazánkban azonban csütörtököt mondott a kísérlet. Ausztriában kihirdették ugyan a lex Falkenheynt, de nyomban oly vihar támadt, hogy megbuktatta a kormányt és a kihirdetett határozatot ismét hatálytalanítani kellett. Hasonlóan történt Olaszországban. És hasonlóan minálunk. A lex Dánielt a ház elnöke kihirdette ugyan és rögtön azután a házat, az ellenzék tiltakozása közepette, előbb elnapolták, majd feloszlatták. A választások alkalmával azonban a kormány és pártja megbukott. Az obstrukció pártja kormányra jutott és első tette abban állt, hogy az előbbi országgyűlés elnökének eljárását és a lex Dániel feletti határozatot semmisnek jelentette ki.²

Az obstrukció elvi kérdését e kísérletek meg nem oldották. Nyitva maradt a kérdés: törvényes harceszköz-e az obstrukció, szabad-e obstrukálni, és ha nem szabad: miben áll az ellene való védekezés? A kérdést előttem csak politikai szempontból tárgyalták. De helyesen felfogva nem politikai, hanem jogi kérdéssel van dolgunk. A következőekben csakis mint ilyet tárgyalom.

I. Az obstrukció tényállása

Az obstrukció elnevezést az utóbbi évtizedek nyelve a parlamenti obstrukcióra gyártotta. De könnyű, és az obstrukció jogi természetének felismerésére fontos arról meggyőződni, hogy a tény, melyet e névvel jelölünk, nemcsak a parlamentben fordulhat elő. Obstrukciónak nevezzék vagy másnak: mindenütt, ahol tárgyalás folyik oly célból, hogy annak alapján határozat létesüljön, lehetséges, hogy valaki a szólás és indítványozás jogát szertelenül gyakorolja oly célból, hogy a tárgyalás végét és annak kapcsán a határozathozatal lehetőségét kihúzza, vagy végképp megghiúsítsa. Mindegy e tekintetben, hogy a tárgyalást politikai (törvényhatósági, községi ülés), szociális (játékonysági, stb. ülés), tudományos (Akadémia, jogászülés, stb.) üzleti (részvénytársasági közgyűlés, helyi érdekeltségek ülése, stb.) vagy bármi egyéb célból tartják. Mindegy az is, hogy a tárgyalás egy állandó személytöbbség (testület, egyesület) vagy ilyennek orgánuma (szövetkezet igazgatósága, bírói kollégium) vagy egy ad hoc összehívott személytöbbség (népgyűlés, alkalmi bizottságok, stb.) előtt folyik-e. Nem tesz különbséget az sem, hogy az obstrukció sokak vagy kevesek részéről, szervezett pártok vagy véletlenül találkozók egyérek, sőt az sem, hogy a jelenlevők kisebbsége vagy többsége részéről történik-e. Mert noha érthető okokból többnyire a kisebbség fog inkább a küzdelem e módjára térni,

² Az utolsó évtizedek obstrukcióinak (Anglia, Észak-Amerika, Ausztria, Magyarország, Belgium, Görögország, Németország, Franciaország, Spanyolország, Portugália, Románia, Chile parlamentjeiben) áttekinthető történetét adja: MASSON: De l'obstruction parlementaire (Montauban: 1902). Legújabb könyv e tárgyról: KALLER: Die Obstruktion (Zürich: 1910).

képzeltető (és a jogi megítélés szempontjából ez semmit sem változtat), hogy egy adott esetben a többség obstruál. Előfordulhat például, hogy egy közgyűlésen olyan indítványt tesz valaki, mely előreláthatólag kisebbségben fogna ugyan maradni, de a többség mégis kihúzni vagy lehetetlenné akarja tenni a szavazást, teszem az okból, mert az indítvány széles körökben népszerű, de a hatalom előtt ellenszenves, és a többség sem akarja, hogy a várható névszerinti szavazásnál kitűnjék, ki pártolta és ki ellenezte az indítványt. Vagy más példa: az indítvány arról szól, hogy a gyűlés egy közeledő nemzeti emléknapon testületileg jelenjék meg vagy képviseltesse magát, és a többség (melyben nincs meg a bátorság, hogy az indítványt leszavazza) addig húzza ki a vitát, míg az emléknap elmúlik, úgy hogy az indítvány magától elesik. Nem tesz különbséget az sem, hogy az obstruáló párt az ellenpártnak vagy saját magának indítványát obstruálja-e meg. Mert bár rendszerint az előbbi fog megtörténni, lehetséges, hogy adott esetben valaki a saját indítványát is megobstruálja. Példa: a kisebbség bizalmatlansági indítványt tesz, melyről előre látható, hogy szavazásnál meg fog bukni. Nehogy az indítvány leszavaztassék, obstrukció által az indítványt hónapokon keresztül napirenden tartja. Sőt az sem szükséges, hogy személytöbbség álljon személytöbbséggel szemben: Obstruál pl. a perbeli egyik fél a másikkal szemben is, ha a szóbeli tárgyaláson szó-lási és indítványozási jogával kizárólag a per kihúzása céljából él. Sőt két fél sem kell az obstrukcióhoz, mint a következő példa mutatja. A gyámhatóság előtt egy üzleti ajánlat fekszik, mely a gyámolt javára tétetett, de melyre az ajánlattevő csak rövid egy pár napig kíván obligóban maradni; a gyámhatóság, mielőtt határozná, a gyámot meghallgatni köteles; a gyám, kinek személyes érdeke van benne, hogy az ügylet ne létesüljön, három-négy folytatólagos tárgyalást agyonbeszél oly célból, hogy a határnap időközben elmúljon. Ime: tárgyalás, mely egyetlen fél szerepel, és mégis van obstrukció.

Ha már most a fenti tényállásból kielemezzük azt, ami mindnyájukban közös, és azt kérdezzük, minek kell fennforognia, hogy obstrukcióról szólhassunk, eredményül azt nyerjük: kell, hogy a szó jogi értelmében vett *tárgyalás* folyjék, azaz legalább két személynek oly összejövetele, amelyen legalább az egyiknek részére a meghallgatás joga (a németek szerint: *Recht auf Gehör*) jogilag biztosítva van. Ahol ilyen jogi értelemben vett tárgyalás nincs, ott obstrukcióról nem szólhatunk. Nem szólhatunk tehát obstrukcióról a magánélet összejöveteleénél, pl. egy esztétikai vitéstélynél; még akkor sem, ha határozathozatal, helyesebben megegyezés létesítése céljából jönnek össze a résztvevők, pl. egy bálbizottság ülésén: sőt még akkor sem, ha az összejövétel jogilag kötelező eredmény létesítését célozza, pl. két alkudozó fél napokon keresztül tárgyal egymással egy birtokvételek dolgában.

Miben különböznek a jogi értelemben vett tárgyalások ez utóbbi példákban említett társadalmi összejövetelektől? Abban, hogy az előbbieken az összes vagy bizonyos résztvevők számára a felszólalás joga van biztosítva; a velük szemben álló felek vagy hatóságok őket meghallgatni *kötelesek*, azaz addig, amíg szó-lási

jogukkal élnek, őket meg nem akaszthatják, sem el nem hallgathatják, esetleges indítványukat egyszerűen félre nem tehetik, hallgatással nem mellőzhetik, hanem indítványukat elfogadni vagy elvetni *kötelesek*. Mindez nincs meg a társadalmi összefüggéseken. Az ilyen összefüggés nem jog, hanem az illem szankciója alatt áll. Az illem megkívánja itt is, hogy a másoknak a szavába ne vágjak, türelemmel végig hallgassam, ajánlataira vagy óhajára nyilatkozzam, de ha nem is engedem végig beszélni, ha meg sem hallgatom, ha kívánságaira nem is válaszolok, ha egyszerűen ott hagyom: csak illetlenségről panaszkodhatik, nem jogsérelemtől. Az ilyen társas összefüggés az én társam a szó közönséges értelmében „agyonbeszélhet” ugyan, de nem „obstruálhat”. Eredményünk tehát: obstrukció csak *tárgyaláson* fordulhat elő; de másfelől *minden* tárgyaláson előfordulhat obstrukció.

Előállhat pedig az obstrukció kétféle célból. Először csak a tárgyalás tartalmának *elhúzása* végett: a parlamenti kisebbség például kihúzza a költségvetési tárgyalást oly célból, hogy a kormány költségvetés nélküli állapotba jusson: a részvényesek egy része elhúzza a közgyűlés tárgyalását mind újabb folytatólagos közgyűlések kikényszerítése által, oly célból, hogy a társaságnak (minthogy az igazgatóság és a felügyelő-bizottság mandátuma időközben lejárt) ne legyen képviselő és ellenőrző szerve, vagyis hogy a társaságot működésre képtelenné tegye; az alperes a perben elhúzza a tárgyalást oly célból, hogy felperessel e nyomás alatt olcsó egyezsége léphessen, stb. De fogantatba vehető e taktika a határozathozatal merő lehetetlenítése céljából is. Mert az utóbbi évek tapasztalata kimutatta, hogy egy kellő számú és jól szervezett kisebbség a tárgyalást egyszerűen végnélkül húzhatja el, úgy hogy a másik felet, ha csak hiába nem akarja idejét agyonütni, az indítvány visszavonására kényszerítheti.

Íme az obstrukció tényállása. Hogy viselkedik a jog e tényállással szemben?

II. Az obstrukció jogi minősítése

Minden tárgyalás bizonyos jogszabályok szerint megy végbe, mely szabályok összességét *tárgyalási jognak* nevezhetjük a szó objektív értelmében. Ha szemügyre vesszük az írott forrásokat, melyeken a különböző fajta tárgyalásoknak ezen szabályozása alapul, a legtarkább képet nyerjük. Lehet autonóm jog, pl. a perrendtartás. Lehet rendeleti jog, pl. a bírói ügyviteli szabályok. Lehet autonóm jog, pl. egy törvényhatóság szabályzata. Lehet szerződés, pl. egy részvénytársaság alapszabálya. Állhat e szabályzat sok száz szakaszra menő kimerítő kodifikációból, pl. a büntető vagy polgári perrendtartás; állhat oly normativumból, mely csak egynéhány főbb elvi rendelkezésre szorítkozik, pl. a szokásos részvénytársasági alapszabályoknak a közgyűlési eljárásra vonatkozó egynéhány paragrafus; míg végül oly szabályzatokhoz jutunk, amelyekben egyéb nincs, mint annak kijelentése, hogy „a gyűlést az elnök vezeti, ő adja meg és vonja meg a szót, ő teszi fel a szavazásra

a kérdést, és ő jelenti ki az ülés határozatát”, mint egy kezemben levő társasági alapszabályban olvasható. De törvényen alapuljon, vagy egyéb jogforráson, ezer szakaszból álljon a szabályzat, vagy egyetlen egyből: minden tárgyalási szabályzatnak van egy közös főelve, mely láthatatlanul oda van írva a homlokára, és melyben benne van az egésznek ratio jurisa. E szabály pedig úgy szól, hogy: „mindazok a szabályok, melyek itt következnek, arra szolgálnak, hogy a felek e tanácskozás alapján határozat hozathassék”. Ez a főszabály annyira triviális, annyira magától érthető, hogy szó szerint sehol sincs kimondva: de értelme szerint benne van minden tárgyalási rendben, sőt benne van már a „tanácskozási rend” vagy „tárgyalási rend” címfeliratában is. És valamint minden jogszabály csak a maga juris rációjából érhető meg helyesen, úgy minden tárgyalási rendnek minden egyes rendelkezése is csak ezen legfőbb juris ratio világításában nyeri el igaz értelmét és alkalmazásának mértékét.

Ha pedig ez így van: akkor e tételben logikai kényszerűségnél fogva benne van egyúttal az ő ellentétének tagadása is. Vagyis más szóval akkor benne van az is, hogy minden olyan magatartás, melynek nyilvánvaló célja nem az, hogy a tárgyalást és határozathozatalt előbbre vigye és lehetővé tegye, hanem hogy megakadályozza és megghiúsítsa: a tárgyalási jog legfelsőbb elvét sérti, azaz megsérti a tárgyalási jognak nemcsak egyik vagy másik, hanem összes rendelkezéseit, mert hiszen a jognak legfőbb elve szükségképpen benne van minden egyes rendelkezésében is. Ez pedig oda vezet, hogy minden obstrukció nemcsak jogtalanság, hanem a legnagyobb jogtalanság, mely a tárgyalási jog ellenében egyáltalában elképzelhető; az obstrukció a tárgyalási jog összes szabályainak uno ictu való megsértése; az obstrukció nemcsak jogtalanság, hanem a tárgyalási jog szempontjából az abszolút jogtalanság.

E levezetéssel pedig állást foglalunk az utóbbi időben gyakran ismételt azon tétellel szemben, mely szerint képzelhetőek körülmények, mikor az obstrukció megengedhető. Bármilyen tekintélyes helyről hangzott is el ez állítás: a jogász előtt ez a tétel épp olyan elfogadhatatlan, mint az a másik, mely ugyanazon helyről indult világgá, hogy t.i. lehetnek körülmények, amikor a formai szabályt meg szabad sérteni. Oly tárgyalási rend, mely bizonyos esetre helyt adna, ha csak hallgatólag is, az obstrukciónak, saját magának negációja volna, mert negációja volna a célnak, amelyet szolgál és amely létfenntartó eleme. Tárgyalási Rend, mely az obstrukciót megengedi: önmagadban való ellenmondás.

Hallom az ellenvetést. „Hogyan?” mondja az obstrukcionista, „nincs nekem felszólalási jogom, és ha van, nem tőlem függ-e, mit mondjak? A tárgyalási rend csak azt írja elő, hogy ha más tárgyról beszélek, mint ami napirenden van, elvonhatják tőlem a szót, de ha a napirenden levő tárgyról szólok, kinek mi köze hozzá, mily benső *indokból* szólok a tárgyhoz? Hová jutnánk, ha minden egyes szónoknál az indokot kutatnánk, mely őt felszólalásra készíti! Hányan mondhatják a szónokok közül, kik akár a parlamentben, akár valamely más, különösen nyilvános gyűlésen

felszólalnak, hogy őket csak az eszmetisztázás és a határozathozatal helyességének tárgyi indoka vezeti? Hány szónok van, ki önző érdekei előmozdítására, vagy valamely érdekcsoport megbízásából, vagy személyes hiúságból beszél csupán: nem ütköznek-e vajon ezek is bele a tárgyalási jog legfőbb céljába? Ha csak az szólhatna, akinek objektív mértékkel mérve igazán valami mondanivalója lenne a tanácskozás és határozathozatal érdekében: mily rövidek lehetnének az ülések és mily vékonyak a tanácskozási jegyzőkönyvek! Ami felismerhető és megbíráható a jog egész terén, és így a tárgyalási jog terén is, csak maga a külső tény lehet. Hogy mi indokból él valaki a jogával, az a jog egész területén közömbös: de *internis non judicat praetor.*”

Ez ellenvetést meg kell cáfolnunk. Tényleg ez ellenvetésben benne van az egész kérdés jogi magva.

Nos, hát igenis: a joggyakorlás indoka rendszerint közömbös a jog területén. Azért adok-e kölcsönt valakinek, mert heverő pénzemet akarom kamatoztatni, vagy pedig azért, mert barátom szorultságán akarok segíteni; azért veszek-e valamit, mert szükségem van reá, vagy azért, hogy költekező úri passziómat fitogtassam; a hitelező azért követeli-e pénzét az adósától, mert maga is rá van szorulva, vagy azért, hogy adósát sanyargassa; azért köt-e házasságot valaki, hogy szerelme tárgyát elérje, vagy azért, hogy hozományát elkölthesse: a kölcsön, adásvétel, fizetés követelése, házasságkötés egyformán megáll. De ez a szabály nincs kivétel nélkül. Vannak esetek, amidőn az indok, amelyből valaki cselekszik, a különben tilos cselekményt jogossá és a különben jogos cselekményt tilossá teszi. Másnak személyi épségét vagy vagyonát bántani tilos: de ha végszükség indokából sértem azt meg, jogosan cselekszem. Aki hazugság által másnak véletlenül kárt okoz, jogilag tilosat nem cselekedett. De ha ezt abból az indokból tette, hogy a másikat megtévessze és ezáltal megkárosítsa: a csalás bűncselekményébe esik. Ha az adós a maga hitelezőjét kifizeti, jogosan cselekszik, sőt kötelességet teljesít. De ha egyik hitelezőjének oly indokból fizet, hogy ezáltal a többi hitelezőit megkárosítsa: tilos cselekményt követ el, mely magán- és büntetőjogi szankciókat von maga után. Ide tartozik a jogász előtt ismeretes egész turpis causa fejezetének nagy része is: szerződések, melyek magukban véve jogosak, tilosakká válnak, ha bizonyos érdeksértő indokból köttetnek. De különösen két átható elv olyan, melynek alapján a különben jogos cselekmény *az indok okából* jogtalanná válik, és ennek kifejtésével visszatérünk ismét az obstrukció speciális kérdésére: az egyik elv az úgynevezett *in fraudem legis agere*, a másik *a joggal való visszaélés* (aemulatio, chicane) elve.

Az *in fraudem legis agere* elve abban áll: hogy egy különben jogos cselekmény tilossá válik, ha azt oly célból, oly szándékból, oly indokból visszük végbe, hogy ezáltal egy másik tilos cselekményt kikerülve, gyakorlatilag ugyanazt a célt érjük el, amelynek az a tilos cselekmény szolgál. A cselekményt, amit a fél ez esetben végbevisz, a törvény nem tiltja; a cselekmény magában véve jogos; a fél a törvény betűjét nem sérti, a törvény betűje szerint csak jogával él. De a szándék, amelyből e magában véve jogos cselekményt végbeviszi, tilos *eredményre* van irányozva; a fél egy-

szóval a törvény betűjét épségben tartja, de a törvény *célját* megkerüli. A törvényellenes és a törvénykerülő cselekmény közt fennálló ezen viszonyt ritka plaszticitással fejezi ki a római jurista híres meghatározása: *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet; in fraudem vero, qui salvis verbis legis sententiam ejus circumvenit. Fraus enim legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit.*

A dolognak a mi kérdésünk szempontjából való fontosságánál fogva hadd példázom meg e fogalmat a római forrásokból vett egy-két esettel.

A *Senatusconsultum Macedonianum* megtiltotta, hogy a fiúnak addig, míg apai hatalom alatt áll, kölcsönt adjanak. Ezzel más ügyletek, pl. adásvétel, nem voltak megtiltva. De ha valaki egy ilyen fiúnak hitelbe eladott valamit oly célból, hogy a fiú azt másutt értékesítse és ezáltal megszerezze azt az összeget, melyet kölcsön vennie nem volt szabad: az ilyen adásvétel, mint *in fraudem legis* kötött ügylet, érvénytelen volt. Az eladó itt magában véve megengedett ügyletet kötött ugyan, de egy tiltó törvény célját akarta vele megkerülni. A *Sc. Velleianum* megtiltotta, hogy nők idegen adósságért kezességet vállaljanak. A törvény célja az volt, hogy az asszonyok ne terheljék meg magukat mások adósságaival. Saját nevükben persze kölcsönöket felvehettek. De ha valaki kölcsönt adott egy nőnek oly célból, hogy a nő e kölcsönösszeget egy harmadiknak tovább adja: ez mint *in fraudem legis* kötött ügylet érvénytelen volt, mert gyakorlatilag ugyanolyan eredményre vezetett, mint amelyet ama tiltó törvény meg akart akadályozni. Házastársak közt az ajándékozás tilos volt. Más ügyletek, pl. adásvétel, azonban szabadon voltak köthetők, és az eladó persze oly olcsón adhatta el a maga áruját, amint neki tetszett. De ha a férj mélyen az értéken alul adott el valamit a feleségének oly célból, hogy ezáltal lényegileg az ajándékozás eredményét érje el: az ilyen adásvétel mint *in fraudem legis* kötött ügylet semmis volt. Még egy példát mondok a mai életből. Nincs megengedve a mi jogunk szerint a játékadósság beperlése. Mit tesz tehát a játékos, ki biztosra akar menni, hogy hitelre játszó társától a pénzt megkapja? Mielőtt leül vele játszani, kölcsönad neki egy nagyobb összeget készpénzben, és addig játszik vele, míg társa az összeget elveszíti; később azután nem játékadósságot perel, hanem kölcsönadósságot. A kölcsönadás magában véve megengedett ügylet; de minthogy a kölcsön a jelen esetben oly célból adatott, hogy a játékadósságra vonatkozó tilalom kijátszassék: az ügylet *in fraudem legis* köttetett, és mint ilyen nem érvényesíthető.

Íme, az *in fraudem legis facere* fogalma. Már most ez a fogalom mintha egyenesen az obstrukció tényállására volna rá szabva. Minden tárgyalási szabályban benne van az a tilalom, hogy a tárgyalás menetét senkinek megzavarni nem szabad. Ha tehát valaki oly célból, hogy a többiek ne tárgyalhassanak és ne határozhassanak, énekel, trombitál vagy más lármát csinál, mely miatt mások szóhoz nem juthatnak: ő egyenesen a törvény szava ellenére cselekszik: *contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet.* De ha valaki ugyancsak kizárólag abból a célból, hogy a többiek ne tárgyalhassanak és ne határozhassanak, „szólási jogával” él: akkor a törvény

betűje szerint megengedett cselekményt vitt ugyan végbe, de oly *célból*, mely a törvény tilalmába ütközik: *salvis verbis legis sententiam ejus circumvenit*. Jól tessék megérteni: én oly esetről beszélek, midőn minden kétségen kívül be van igazolva, hogy a szónok *kizárólag* a tanácskozás és a határozathozatal megakasztása céljából tartja a maga szónoklatát. Hogy ez a körülmény a konkrét esetben fennforog-e vagy sem, az ténykérdés, melyből alább még behatóan fogok beszélni. De *feltéve*, hogy adott esetben a felszólalás e kizárólagos célja *kétségtelen* akkor kétségtelen az is, hogy az ilyen felszólalás, mint in fraudem legis való cselekmény, csak oly jogi elbírálás alá esik, mint a tárgyalás és határozathozatalnak bármilyen más egyenesen tiltott módon való megakasztása.

A második elv, melynél fogva az obstrukció *indokából* való felszólalás jogtalannak minősül: *a joggal való visszaélés* (aemulatio, jogi chicane) tilalmának elve. Általános szabály ugyan a szubjektív jogok egész területén, hogy ki-ki a maga jogát szabadon gyakorolhatja, tekintet nélkül arra, hogy e joggyakorlásnak másra nézve mi a következménye: *qui jure suo utitur, nemini facit injuriam*. Ámde a jogi önzés ez elve ily féktelenségben sohasem talált elismerésre. A jog nem öncél, hanem csak eszköz a védelemre szoruló és a védelemre érdemes emberi érdek biztosítására. Aki a maga formailag biztosított jogát nem ez érdekek szolgálatában, hanem tisztán csak mások érdekeinek megkárosítása céljából kívánja gyakorolni, az a jog fegyverével a jog eszméje ellen tör. Ehhez a jog maga segédkezet nem nyújthat. Ezért már a rómaiak megtagadták a jogsegélyt oly esetekben, midőn világos, hogy a formailag jogosult nem a maga jogos érdekének kielégítésére, hanem kizárólag a másiknak megkárosítása végett kívánja jogát gyakorolni, és a formai jog fentidézett tételével szemben felállították a méltányosság azon elenzabályát, hogy: *malitiis non est indulgendum*, azaz a gonoszság nem részesül a jog védelmében.

A római források ez elv megvilágítására is egynéhány tanulságos esetet említenek. Valaki egy idegen házban lakik, melynek falait nagy fényűzéssel kifestette, vagy gipszvakolattal látta el. Mikor a házat el kell hagynia, a festést vagy a stukkaturákat a tulajdonos bosszantására le akarja kapartatni a falakról. Ezt nem szabad tennie, mondja a római jurista, mert *malitiis non est indulgendum*. A telektulajdonos szabály szerint kutat áshat a maga telkén tekintet nélkül arra, nem veszi-e el ezáltal a szomszéd vizét. De ha ezt teszi anélkül, hogy bármilyen érdeke volna benne, tisztán csak azért, hogy a szomszédnak ártson: ez jogtalanság, minek nem szabad helyt adni. Más eset: a felső telek tulajdonosa egy telkén keresztül folyó vizet gát építése által más irányba terelt. Az alsó szomszéd – mondják a források – nem panaszkodhatik, még ha károsulna is. De ha az elvezetés tisztán csak az ő károsítása céljából történt, akkor ezt túrni nem köteles. Hasonló esetről szól egy másik döntés, melyet különösen indoklásának egy mondata miatt emelek ki. A szomszéd területén emberemlékezet óta egy töltés volt, melyet egy felhőszakadás elsodort. Az alsó szomszéd a régi töltést saját költségén helyre akarja állítani. Ha a felső szomszédnak ennek

megakadályozása nincs érdekében, hanem tisztán csak az alsó szomszéd károsítása végett tiltaná azt meg, a helyreállítás tűrésére kényszeríthető. „Igaz ugyan”, mondja jellemzően a jurista, „hogyan ezt a törvény így sehol sem mondja ki, de a méltányosság megparancsolja” (fr. 2. §. 5. D. 39., 3.).

Íme, a joggal való visszaélés római gondolata, melyet az összes modern jogok is átvettek és továbbfejlesztettek. A jogi eszköz, mely ezen gondolat gyakorlati érvényesítésére szolgál, a minden jogász előtt ismeretes *exceptio doli generalis*, mely a mi hazai gyakorlatunkban is nagy szerepet játszik. Az elvet magát pedig több külföldi törvényhozás példájára a magyar polgári törvénykönyv tervezetének 1079. §-a e szavakban fejezi ki: „Aki valamely jogát nyilván csak azért gyakorolja, hogy ezáltal mást károsítson, jogellenesen cselekszik.”

Ez elvet már most az obstrukció tényállására alkalmazva, kérdem: ha valaki a maga szólási jogával él, nem azért, hogy azt a célt szolgálja, amelynek érdekében e jog megadatott, t.i., hogy a tanácskozás alatt levő kérdést tisztázni és a határozathozatal feladatát előmozdítani iparkodjék, hanem kizárólag csak azért, hogy másokat e jogok gyakorlásában megakadályozzon, sőt azt nekik lehetetlenné tegye: nem cselekedett-e az az *aemulatio tilalma* ellenére?

Ne vessék ez ellen, hogy az *aemulatio tilalma* csak a magánjogok célzatos sérelmét tiltja, holott az obstruálóval szemben álló felek tárgyalási joga, melynek gyakorlásában őket megakadályozza, közjogi természetű. Mert először, ez ellenvetés oly tárgyalásokra, melyek maguk nem közjogi természetűek, mint pl. a magánjogi egyletek vagy testületek tárgyalásai (pl. egy részvénytársaság közgyűlése), nem is talál. A résztvevők felszólalási, indítványozási és szavazási joga itt nem közjogi, hanem az összes felek magánjogi érdekeinek biztosítására szolgál, e jogok tehát nem köz-, hanem magánjogok. De ott, ahol közjogi természetű tárgyalásokról van szó, mint pl. a parlamentben, vagy egy hatósági testület tanácskozásában, az említett elvnek még sokkal inkább kell állnia; mert ha az *aemulatio* tilos ott, ahol másnak csak *jogát* sértem vele, mennyivel inkább kell állnia a közjogi természetű tárgyalásnál, ahol azokat, kiket a tárgyalásban akadályozok, nemcsak egy *jog* gyakorlásától, hanem egy *kötelesség* teljesítésétől is elütöm. Tényleg el is van ismerve a mai jogtudományban, hogy az *aemulatio tilalma*, noha főképpen a magánjogi doktrína fáradozott elméleti felismerésén és kiépítésén, alkalmazásában nincs szorítva a magánjog területére, hanem hogy szubjektív közjogok gyakorlására is áll az elv, hogy senkinek a jog formáival annak felsőbb céljai megghiúsítására visszaélnie nem szabad, vagy, mint a római jogász azt kifejezi: *ne cui dolus suus per occasionem juris contra naturalem aequitatem prosit*.

Hogy ez elv mennyire uralkodik mai pozitív, tisztán közjogi természetű tárgyalási jogunkban, jelesen a büntető és polgári eljárási jogban is, azt alant bővebben fogjuk kimutatni. Például egyelőre az érvényben lévő perrendtartásunk egy paragrafusára hivatkozom, mely az *aemulatio* szándékát drasztikus szavakban fejezi ki. Értem az 1881. évi LIX. t.-c. 49. §-át, mely a perkihúzás céljából való jogorvoslattal történő

visszaélést tiltja azon esetben, „ha a bíróság úgy találná, hogy (fellebbező) a bíró vagy az ellenfél bosszantása céljából akadályozza a per befejezését”. Ez a közjogi *aemulatio* egy *flagrâns* esete.

Fejtegetésünk eredménye tehát a következő: ha igaz az, hogy mindenkinek, aki egy tárgyaláson részt vesz, feltétlen szólási joga, úgynevezett „szólásszabadsága” van: akkor e jog gyakorlása jogtalaná válik, ha az kizárólag indokból történik, hogy a tárgyalás és határozathozatal ezáltal kihúzzassék vagy lehetetlenné tétessék.

Ha igaz, – azt mondtam – hogy feltétlen szólási joga van. Csakhogy e tétel maga sem igaz. És ezzel eljutottam érvelésem voltaképpen központjához.

Sokat hallani mindenütt a gyűléseken általában vagy bizonyos gyűléseken résztvevők úgynevezett „szólásszabadságáról”. Mit jelent ez a sokat hangoztatott szólásszabadság? Azt-e, hogy a tárgyalás alatt minden résztvevőnek bármikor, bármit és bárhogyan szabad szólania? Ezt ily alakban senki sem állítja. Mindenki elismeri, hogy nem szólhat *bármikor*: amíg más fejti ki a maga mondanivalóját, addig ő fel sem szólhat. Nem szólhat *bárhogyan*, hanem csak oly módon, mely a tanácskozás elfogadott formájával, az úgynevezett „parlamentális tárgyalás” hangjával összefér. És nem szólhat *akármiként*: hanem csak olyat, ami a tárgyalás alatt lévő kérdésre vonatkozik, ami, mint mondani szokás, „a tárgyaláshoz tartozik”.

Hát más határa vajon nincs-e a szólásszabadságnak? Nézzük. Valaki feláll és elmond a vita alatt lévő tárgyról egy pár mondatba foglalt, talán igen értelmes megjegyzést; amikor pedig ezt egyszer elmondta, előlről kezdi és körülbelül ugyan ezt mondja el még egyszer, és mikor másodszor is elmondta, elmondja lényegileg hasonló szavakkal harmadszor, negyedszer, tizedszer. Az első ismétlést az elnök talán elnézi és hallgatva tűri: de mikor a szándékosság már kétségtelenné válik, bizonyára meg fogja neki tiltani, és ha szónok a módszeréhez ragaszkodik, el fogja tőle vonni a szót. Erre mindenki azt fogja mondani, hogy: helyesen. Mi alapon teszi ezt az elnök? A szónok soron volt, illetlen kifejezést nem használt, a tárgyhoz is szólt, sőt okosan szólt a tárgyhoz; ha pedig az, amit mondott, magában véve kifogástalan, miért nem szabad ugyan ezt tízszer mondani egymásután, hisz „szólás-szabadsága” van? Felelet: Azért, mert senkinek sincs „szólásszabadsága” abban az értelemben, hogy céltalanul hányja a szavakat, hanem csak abban az értelemben, hogy azt a tanácskozás előbbrevitele céljából használhassa; mert neki – hogy egy szóval mondjam – nem egyszerű *szólási* joga van, hanem *tárgyalási joga*.

A „tárgyalás” a közönséges „szólástól” a felszólalás szubjektív *céljában* különbözik. Aki azon célból szólal fel, hogy a tanácskozás alatt lévő kérdést a maga tehetsége szerint megvilágítsa, az *tárgyal*; aki nem ily célból szólal fel, az nem tárgyal, csak *beszél*. Mármint senki sem köteles több okosságra, mint amennyi benne van. Azt megítélni nem lehet, és ezért a joggyakorlás kritériumául sem lehet felállítani, hogy felszólalásával objektíve mennyire képes és mennyire köteles előbbre vinni a tárgyalást. Ezért joga van felszólalni annak is, kinek semmi okos vagy új mondanivalója nincs, és jogot gyakorol az is, ki kényelemből, nemtörődésből vagy akár jobb

tudomása ellenére is oly tartalommal szólal fel, mely a tárgyalás végeredménye szempontjából objektíve semmit sem használ, a tanácskozás kérdését abban a stádiumban hagyja, amelyben az őelőtte volt, sőt hamis vagy konfúzus elő adásával még jobban össze is zavarja. Aki ily helytelen irányban, zavarosan, célellesen, sőt talán tudva hamisan és meggyőződése ellenére szól a tanácskozás tárgyához: az rosszul, célellesen, sőt meggyőződésellenesen tárgyal, de még mindig *tárgyal*. *Tárgyal* még az is, aki a tanácskozás tárgyához nem kizárólag tárgyalás előbbrevitele céljából, hanem mellette, sőt elsősorban más célból: személyes hiúsága, vitakozási kedvtelése stb. céljából tárgyal, mert végtére is kisebb-nagyobb mértékben az ilyen személyes tekintetek igen sokszor velejárnak a mások előtti felszólalással, és az effélek megtiltása már csak az ellenőrzés gyakorlati lehetetlensége okán sem képzelhető el. De ha egyszer kétségtelenül bizonyos, hogy valaki nemcsak hogy egyáltalán nem akarja a tárgyalást előbbre vinni, hanem hogy kifejezetten és kizárólagosan azon célból szólal fel, hogy a tárgyalás haladását megakassza, és annak végcélját, a határozathozatalt, meghíúítsa: az ilyen ember nem *tárgyal*, hanem annak mérő *ellentétét* teszi; ő nem tárgyalni akar, hanem mások tárgyalását *megakadályozni*. És e tekintetben nincs különbség, szóval zavarja-e meg a tárgyalást vagy énekléssel vagy egyéb lármázással; és valamint nem tesz különbséget e tekintetben, szépen énekel-e vagy csúnyán, úgy nem tesz különbséget a jogi megítélés szempontjából, alakilag remek obstruáló beszédet tart-e vagy formátlant: mindkét esetben az, amit tesz, jogilag nem *tárgyalás*, hanem *rendzavarás*.

III. Eljárás az obstrukcióval szemben

Az obstrukció jogi minősítésével meg van adva megszüntetésének módja is. A tárgyalási jognál fogva az elnök köteles megadni a szót bizonyos sorrendben mindenkinek, ki tárgyalni akar; aki nem *tárgyalni*, hanem *obstruálni* akar, azt szóhoz nem bocsátja, és ha az obstrukció szándéka csak a felszólalás folyamán válik kétségtelenné, a szót tőle megvonni köteles.

Annak megállapítása, hogy a szónok tárgyalás vagy obstruálás céljából szólal-e fel, a tárgyalás vezetője által megoldandó ténykérdés, mely megoldás mikéntjére alább még visszatérek. Ehelyütt magát az elvi tételt, hogy t. i. a mondott esetben a szó megtagadása csakugyan joga és kötelessége az elnöknek, kívánom biztosítani egy közelfekvő ellenvetés ellen.

Ez ellenvetés abban áll, hogy az elnök e joga és kötelessége a tételes tárgyalási szabályokban világosan kimondva nincs.

Erre elsősorban a római jurista fentidézett szavaival felelhetnék, hogy „ezt ugyan a törvény sehol sem mondja ki, de a jog méltányosság így parancsolja”. De én elvállalom az állított szabály *tételes* kimutatását is, csak abban állapotjunk meg előbb, mit jelent egy jogszabály tételes kimondása? Ha van kétségtelen

jogtétel a mai összes jogrendszerben, bizonyára tételes jogszabály az, hogy ölni, lopni, rabolni nem szabad. Mégis egyetlen törvénykönyv sincs a világon, amelyben ez a tilalom egyenesen ki volna mondva. Egyetlen modern törvénykönyv sem mondja ki a tízparancsolat e tételét, hogy „Ne lopj”; minden törvénykönyv csak azt rendeli, hogy ha valaki lop, akkor a bíró őt így, amúgy büntetni köteles. A törvény tehát voltaképpen nem a lopás tilalmát, hanem csak a büntetés parancsát mondja ki egyenesen, sőt ha szó szerint vesszük a törvény szövegét, azt kell mondanunk: a törvénynek egyetlen szava sincs a tolvajhoz, csak a bíróhoz fordul a maga büntető parancsával. De azért senki sem kételkedik benne, hogy a lopás tilalma nálunk is, egyebütt is, nemcsak a vallás vagy erkölcs, hanem a jognak is tétele. Sőt nemcsak jogtétel, de kétségtelen törvénytétel is. Mert ha nincs is paragrafus, mely expliciten a lopást tiltaná, abban a §-ban, mely a lopás büntetését rendeli, impliciten benne van a lopás tilalma is. Sőt többet mondok: ez a tilalom nemcsak a mondott §-ban van benne, hanem benne van minden törvénytételünkben, mely a tulajdon védelméről, a tulajdon kizárólagosságáról szól. Sőt, melyben bármi vonatkozásban csak az a szó is előfordul, hogy „tulajdon”, minden törvénytételben, mely az egyéni tulajdont elismeri, benne van az ő ellentétének, az idegen dolog eltulajdonításának tagadása is. E triviális példából pedig, melyet ezer mással lehetne szaporítani, két, ugyancsak a trivialitásig magától értetődő, de tárgyunknál fogva rendkívül fontos tétel vezethető le: először az, hogy éppen legkétségtelenebb tételek azok melyeket a szövegezett szabály nem szokott *közvetlenül* kifejezni: de másodsorban, hogy *közvetetten* benne vannak és értelmezés útján kiolvashatók az alaptételek a szövegezett szabályokból is, mégpedig nemcsak egyikből vagy másikból, hanem a szövegezett jog annál *több* szabályából, mennél *általánosabb* az elv, amelyet keresünk.

Ha ez igazságok megvilágításában ütünk fel bármely érvényben levő tanácskozási szabályzatot, nem fogunk csodálkozni, ha abban oly §-t nem találunk, mely kifejezetten azt mondaná: „az elnöknek nem szabad túrni, hogy a tárgyalást és határozathozatalt lehetetlenné tegyék”. Nemcsak azért, mert azok, kik e szabályokat alkották, a tárgyalási jog ily frivol kijátszásának lehetőségére sem gondoltak, a pártai törvényhozóhoz hasonlóan, ki büntetést nem mért az apagyilkosságra, mert ily förtelmes bűn elkövetését lehetőnek sem tartotta. Hanem elsősorban azért, mert e szabály minden tárgyalási jog fogalmával magával már adva van, mint a tárgyalási jognak legfőbb elve, mely, mint mondani szokás, „magától értetődik”; és mint legfőbb elve a tételes tárgyalási jognak, annak nemcsak egyik-másik, hanem minden egyes rendelkezéséből kiértelmezhető.

Megengedem azonban, hogy ha valamely jog legfőbb elve ellen a visszaélések gyakoriakká lesznek, célszerűvé válhatik, hogy a törvényhozó ne érje be azzal, hogy oly elv az írott jogban már latenter benne van, hanem hogy azt expliciten is kimondja, és alkalmazásának feltételeit és módjait, melyeket csak a juris ratio értelmezése útján lehetne megállapítani, lehetőleg kétségtelen szavakban ki is fejezze. De ha ez

meg is történik; a kérdéses tétel az ilyen esetben nem azért válik jogszabállyá, mert kodifikálva van, hanem fordítva; azért kodifikáltatik, mert jogszabály.

Már mostan van a tárgyalási jognak egy területe, ahol az is visszaélés, mely a parlamenti obstrukcióban egy-két évtized óta Európa-szerte folyik, a legrégebbi idők óta ismeretes és ahol ez okból a tételes jog is régtől fogva expressis verbis állást foglal vele szemben. Ha tehát meg akarjuk tenni a próbát arra, hogy a tárgyalási jog vezérelvéből mily eljárás következik az obstrukcióval szemben, tanulságos lesz egy oldalpillantást vetni ezen tárgyalási jog idevágó intézkedéseire.

A tárgyalás, amelyről szölok: a pertárgyalás. A per az obstrukció anyatalaja; és ez természetes is. Mert míg minden más tárgyalás nem szükségképpen az ellentétes érdekek mérkőzése, hanem akár hányszor az egyazon célra törő erők találkozására: addig a perben óhatatlanul ellentétes érdekek állnak egymással szemben, amelyek közül, ha az egyik a tárgyalás és a határozat siettetését kívánja, a másik rendszerint mindkettőnek lehető kihúzására törekszik. Ezért, amióta per van a világon, ismeretesek a perobstrukció mesterkedései is, és a rómaiaktól fogva, a mai napig, minden perjog gondoskodott róla, hogy e veszéllyel szembeszállhasson. Ide tartozik a római perjog juramentum calumniae-jének intézménye: a bíró esküt tétetett a felekkel többek közt arra is, hogy a per tárgyalását alaptalan előadásokkal és indítványokkal rosszhiszeműleg elhúzni nem fogják. Ide tartoznak a közönséges jog és annak alapján az újabb kontinentális írásbeli perjogainak azon mesterséges intézményei, melyek a perhuzavona lehetetlenítését célozták: bizonyos határnapok és határidők, miknek elmulasztásával a poena praeclusi járt; a periratok előírt maximális száma; de különösen az úgynevezett esetlegesség elve; amelynél fogva minden fél köteles volt mindjárt első periratában mindazt felhozni, amit bármi eshetőségre a maga javára felhozhatott, úgy, hogyha egy későbbi periratában valami új ténykörménynt vagy bizonyítékot akart volna pótolni, az többé a határozathozatalnál tekintetbe nem jöhetett. Ám az élet leleményessége ez intézményeken is kifogott. A perelhúzás taktikái ez intézmények résein is áthatolnak, amennyiben pedig – mint az esetlegesség elve – csakugyan a tárgyalás koncentrációjára vezetett, a huzavona gyakran az anyagi igazság árán volt kikerülhető.

Napjaink szóbeli pere ez okból az írásbeli per e garanciáit elejtette. A felek szabadon tárgyalhatnak ismét; a perbeszédnek száma nincs többé korlátozva, az esetlegességi elv el van törölve; mindegyik fél elvileg akkor és annyit terjeszthet elő, amikor és amennyit szükségesnek tart. Azonban egyetlen fenntartással; tisztán csak a tárgyalás elhúzása céljából beszélni nem szabad, és az ilyen célra való felszólalásokat és előterjesztéseket megakadályozni köteles. Ezt az elvet legpregnansabban a francia büntető eljárási törvény fejezi ki, mely mintaképpül szolgált a többi kontinentális törvényhozásnak is. A nevezett törvény 270. §-a azt mondja: „Le président devra rejeter tout ce qui tendrait à prolonger les débats sans donner lieu d'espérer plus de certitude dans les résultats.” És ugyanezt az elvet mondják ki, a részletekben különféleképpen kiépítve, a modern polgári perrendtartások is, melyek közül, mint legújabbakra, csak kettőre hivatkozom.

Az osztrák perrendtartás 179. §-a szerint a tárgyalás elnöke visszautasíthat előadásokat és bizo nyítékokat „wenn die neuen Angaben und Beweise offenbar in der Absicht, den Prozess zu verschleppen, nicht früher vorgebracht wurden”. (V.ö. még 275., 278., 181. §-okat.) És az érvényben levő sommás törvényünk 33-i § szerint a tárgyalás vezetője figyelmen kívül hagyhatja a dél utólagos előadásait és bizonyítékait, „ha arról győződik meg, hogy a fél előadásait az ügy elintézésének késleltetése végett halogatta”. (V.ö. az új perrendtartási törvény 222. §-át.) Hasonlóan intézkedik a német perrendtartás 252. §-a is.

Aki az említett törvényalkotásokat megelőző irodalmat, a tanácskozási jegyzőkönyveket és a kormányok indoklásait elolvassa, meggyőződhetik róla, hogy e törvények alkotói e törvényszakaszokkal nem új jogelveket véltek behozni a fennálló jogállapotba, hanem csak formulázni akartak egy elvet, melynek elismerése nélkül szóbeli tárgyalás nem is képzelhető. Mert minden tárgyalásnak lényege az, amit a pertárgyalás latin elnevezése kifejez: *processus* (pro-cedere), azaz *előremenetel* egy bizonyos cél, t.i. a határozathozatalféle. Ha a tárgyalás vezetőjének kötött kézzel kellene azt néznie, hogy a felek ezt az előremenetelt megakasztják, gáncsot vetnek lába elé és megállítják az eljárást: ez megtréfálása volna a tárgyalás vezérelvének, nem megvalósítása.

De továbbmegyek. A perrendtartások idézett §-ai a tárgyalás vezetőjének azon hatalmáról intézkedőeknek, melyet a modern perjogi doktrina a tárgyalásvezető „szuverenitásának” nevez. Ezen hatalmánál fogva ő visszautasíthatja még az olyan előterjesztéseket is, melyek, noha a per elhúzását is célozzák, de tartalmilag újak és lényegeseek, és kellő időben előhozva a határozatra befolyással is lehetnek volna. E szuverenitás abban a terjedelemben, amint azt a modern perrendtartások a bíró tárgyalása elnökének megadják, nincs meg minden tárgyalás vezetőjének. De amikor a fél tartalmilag újat nem is akar előhozni, hanem csak olyat akar mondani, amiit maga vagy más már tízszer elmondott; amikor a fél csak az idő húzása céljából szólal fel; szóval, a tiszta obstrukció esetében – *sit venia verbo* – e szuverenitás jogára nincs is szükség. A tiszta obstrukció legyőzésére elegendő a tárgyalás vezetőjének úgynevezett *formai tárgyalásvezetési joga*, és különösen az abban foglalt úgynevezett tárgyalás-rendészeti joga. Ezen kétrendbeli jogánál fogva a tárgyalás vezetője gondoskodik róla, hogy senki a tárgyalás méltóságát és rendjét ne zavarja. Ezt a *rendészeti jog* az, melyről az osztrák perrendtartás 180. §-a, valamint a mi sommás eljárásunk 35. §-a (v.ö. új perrendi törv. 224. §) intézkedik, utóbbi ily szavakkal: „a bíró gondoskodni tartozik arról, hogy... a tárgyalás hosszadalmassággal és az ügyre nem tartozó kitérésekkel ne zavartassék”.

Ime ez a tárgyalásvezetési és rendészeti jog az, mely minden, bármi néven nevezendő tárgyalás vezetőjét megilleti. És a tárgyalási szabályok azon §-aiban, melyek a vezetés és rendészet ezen jogát megállapítják az elnök javára, találok meg részemről tételes megállapítását az elnök azon jogának és kötelességének, hogy obstrukció esetében a szónoktól a szót elvonja, illetve az obstrukció nyilvánvaló szándéka esetében tőle a szót megtagadja. Ezt egy konkrét példán legyen szabad világossá tennem.

A magyar képviselőház házszabályainak 221. §-a azt mondja: „Egyedül az elnöknek van joga a szónokot a beszédében félbeszakítani... Ha szóló a közérkölciséget és illemt sértő vagy egyébként a ház tekintélyével össze nem férő kifejezést használ... az elnök... tőle a szót már az első alkalommal is megvonhatja”. 250.§-a szerint az elnök: „örkődik a csend és házi ügyrend megtartása felett”. 255.§-a szerint pedig: „ha a ház valamely tagja rendet zavarja, az elnök őt... rendre utasíthatja. Ha az illető tag a rendzavarást folytatja és rögtöni intézkedés szüksége nem forog fenn (a ház utasíthatja a bizottságot” stb.).

A szövegezés nem szerencsés, amint, mellesleg mondva, a nevezett házszabályok egyáltalában remekbe készült példái annak, hogy jogszabályokat miképp nem kell szövegezni. Ezért a 221. § csak arról az esetről beszél ugyan, ha „a kifejezés”, amelyet a szónok használt, a ház tekintélyével nem fér össze. De e § nyilván tágabban értelmezendő. Így például bizonyára arra az esetre is akar vonatkozni, amikor a használt kifejezés magában véve kifogástalan ugyan, de oly hangsúlyozással vagy taglejtéssel adatik elő, mely a ház tekintélyével össze nem fér, példát talán nem kell mondanom, elég az ilyet csupán megpedzeni. És ha valaki egy magában véve kifogástalan beszédet, mint fennebb költött példában, tízszer egymásután akar elmondani, akkor a háznak ilyen frivol megtréfálása nyilván szintén oly felszólalás volna, mely a „ház tekintélyével nem fér össze”. A 221. §-ának értelme tehát az, hogy a szó megvonandó a szónoktól, ha felszólalása akár tartalmánál, akár alakjánál fogva a ház méltóságát sérti. Már pedig, ha van felszólalás, melyre ez a kritérium reá illik: bizonyára az obstrukcionista beszéd az, melynek tartalma bevallottképpen nem arra való, hogy a tanácskozás célját szolgálja, hanem hogy azt komédiává tegye, és melynek alakja lehető hosszúra van kinyújtva, ismét nem azért, mert a szónok érvelése azt megkívánja, hanem azért, mert a tanácskozás célját csak ily alakban lehet agyonütni.

De az obstrukció tényállására reátalál a házszabályok 255. §-a is, mert az obstrukció – mint fent kifejtettem – nem tárgyalás, hanem rendzavarás; rendzavarás esetében pedig a házszabályok 255. §-a arra hatalmazza fel az elnököt, hogy amennyiben szükség van reá, „rögtöni intézkedéseket tegyen a rend helyreállítására”. E rögtöni intézkedés nyilván csak abban állhat, hogy a rendzavarás folytatását megakadályozza azáltal, hogy az obstruáló szónoktól a szót elvonja, és amennyiben mások is hasonló rendzavarás céljából jelentkeznének, tőlük a szót megtagadja.

De akár helyes az értelmezés, akár helytelen: a mi kérdésünk megoldása nem a két § értelmezésétől függ. Amíg elismerjük azt a szabályt, hogy minden tárgyalás vezetőjét, már ezen állásánál fogva, a tárgyalásrendészeti jog is megilleti: ezzel elismertük az elnöknek itt vitatott jogát és kötelességét, akár ki van ez mondva valamely tételes szakaszban, akár nincsen. Hogy ez mennyire így van, azt legyen szabad egy másik példával illusztrálom.

A kereskedelmi törvény 174. §-a szerint minden részvényes, a közgyűlési jegyzőkönyvnek bemutatásától számított 15 nap alatt keresettel támadhatja

meg a közgyűlés határozatát, „a törvény vagy az alapszabályok által előszabott alakszerűség mellőzése” címén.

Már most tegyük fel, hogy a részvénytársaság igazgatósága egy indítványt terjeszt a közgyűlés elé, mely a részvényesek többségének tetszésével találkozik ugyan, de 10–20 részvényes – a parlamenti obstrukció példáján felbátorodva – összeáll és elhatározza, hogy a határozatot technikai obstrukció útján meg fogják akadályozni. A közgyűlésen tehát, miután az igazgatóság a maga javaslatát megindokolta és a közgyűlés nagy többsége felkiáltja, hogy „elfogadjuk! elfogadjuk!” feláll az ellenpárt vezéré, és a maga és elvtársai nevében (kinek talán írásbeli meghatalmazását is csatolja) azt a kijelentést kéri jegyzőkönyvbe vétetni, hogy ők tudják ugyan, hogy a javaslat a többség tetszését bírja és szavazás esetében el fog fogadtatni; minthogy azonban ők ennek a határozatnak mindenképpen útját akarják állni, ők sorban fel fognak szólalni, amíg a tüdejük bírja, tücsköt-bogarat össze fognak hordani, jegyzőkönyv hitelesítési tárgyalásokkal, névszerinti szavazásokkal, közbetett indítványokkal, stb. élni, miáltal el vélik érhetni, hogy ameddig Isten őket életben tartja, határozat ez ügyben nem fog létesülni. Ezek előrebocsátása után pedig kéri, hogy belefoghasson első nagy obstrukciós beszédébe. E pillanatban az elnök félbeszakítja a következő kijelentéssel: „Mi itt tárgyalás céljából gyűltünk össze. Minthogy a felszólaló úr maga kijelenti, hogy ő itt nem tárgyalni, hanem obstruálni akar, ily célra pedig neki felszólalási joga nincs, én a felszólaló úrtól a szót ezennel megvonom.” És hasonlóan tesz az egymásután felálló elvtársakkal is, minek megtörténte után, rendes szavazás útján, az igazgatósági javaslat nagy többséggel elfogadtatik. Az obstruálók ezt a közgyűlési határozatot „alakszerűségek mellőzése címén” megtámadják. Azzal az indoklással, hogy ők technikai obstrukciót akartak rendezni, amiben őket az elnök megakadályozta. Kérdem: Van-e bíróság a világon, mely ez előzmények után és ez indoklás alapján a megtámadási keresetnek helyt fogna adni. Ha pedig nincs ily bíróság; ha elismerjük, hogy minden ép érzésű bíró ily esetben a közgyűlési elnök határozatát jóvá fogja hagyni, akkor kérdem: hol van a törvény betűje, amelyre az elnök ezen hatalmát alapítják? Sem a kereskedelmi törvény, sem semminemű társulati alapszabály az ilyen esetről kifejezetten nem rendelkezik, a legtöbb alapszabályban még annyi intézkedés sincsen e tekintetben, mint amennyit fent a képviselőház házszabályai-ból idéztem. A bíróság mégis el fogja ismerni az elnök eljárásának jogosságát, mert ezen jog a tárgyalás formai vezetésének jogában, és különösebben a tárgyalásrendészeti jogban a dolog természeténél fogva benne van.

Szándékosan konstruáltam a most leírt esetet úgy, amit előadtam, noha az életben az obstrukció rendszerint nem ily ünnepélyes bejelentések mellett szokott végbemenni. Tettem ezt pedig azért, mert ha egy jogkérdést elvi döntésre akarunk juttatni, akkor meg kell azt szabadítanunk minden ténybeli kétségtől. Feltéve, hogy a ténykérdés oly kétségtelen, mint a fenti példában, azt hiszem, hogy a politikai morál által még nem korrumpált ép érzékű jogász ítélete csak az lehet, mit előadtam.

Csakhogy a gyakorlati életben a ténykérdés nem mindig ilyen kétségtelen, és ezzel áttérek kérdésünk másik ágára: az obstrukcionális szándék mikénti megállapításának kérdésére.

E tekintetben mindenekelőtt azt kell mondanunk, hogy a tárgyalás vezetője azt, hogy a felek szólási és indítványozási jogukkal tárgyalás vagy pedig obstruálás céljából kívánnak-e élni: csak a tisztességes szakértő és pártatlan elnök szempontjából, csakúgy, mint a pervezetés minden egyéb kérdését, *ex bono et aequo* állapíthatja meg.

Az elnök, bármi legyen is tárgyi meggyőződése és személyes rokonszenve, sohasem áll egyik fél vagy párt, hanem kizárólag a tárgyalás objektív céljának szolgálatában. Minthogy pedig azt, hogy a szónokot mily belső szándék vezeti, előre tudni nem lehet, és különben is a *praesumptio boni* mindenki mellett szól, amíg az ellenkező kétségtelenné nem válik: az elnök kétség esetében az obstrukció tényállását nem fogja megállapítani és az annak megfelelő eljárást nem fogja foganatba vehetni mindaddig, míg csak némi lehetősége is fennáll, hogy a fél nem obstruálni, hanem tárgyalni akar.

És ez jól van így. A szólévonás és megtagadás joga éles és veszedelmes fegyver, melyet nem mindennapi használatra adnak az elnök kezébe. Szükség-ventilje ez a tárgyalási jognak, melyet csak ritka krízisek esetében szabad kinyitni, nem közönséges szellőztető, mely reggeltől estig működik. Amíg tehát valamely tárgyaláson csak közönséges „Dauerrednerek” tesznek ékesszólási tüdőgyakorlatokat, az elnök a bölcs mosolygó lemondásával fogja az ilyeneket elszüntetni, azzal a vígasztaló tudattal, hogy utoljára is nincs az a hosszú, melynek valamikor vége ne lenne. De amikor az elnök a szervezett obstrukció világos, kétségbevonhatatlan, sőt beismert szándékával áll szemben; midőn pártgyűléseken tanácskoznak arról, hogy az obstrukció elhatározását a párt hivatalos jelentésekben közzéteszi és a párt közlönyeiben ország-világ tudtára adja; midőn nyílt parlamenti ülésen az egyes pártvezérek sorban egymásután felállnak és ünnepélyesen kijelentik, hogy ők a többség által kívánt határozatot – hogy a már terminus technikussá vált kifejezéssel éljek – „minden képzelhető eszközzel” meg fogják akadályozni: ily esetben a ténykérdés többé nem kétséges.

Mikor ennyire fejlődik a helyzet, a jogi diagnózis a következő: szólásra van felírva egy csomó szónok, akikre nézve azonban egytől-egyig kétségtelen, hogy obstruálás szándékából jelentkeznek. Minthogy eszerint tárgyalni többé senki sem kíván, a tárgyalás befejezendő és a kérdés szavazásra érett.

Ami az ilyen rendkívüli esetben az elnök eljárásának formáit illeti: a fennálló tárgyalási szabályok, amint magát a most levezetett anyagi elvet sem mondják ki egyenesen, hanem azt csak a tárgyalási jog *ratio juris*ából volt levezethető, úgy természetesen nem írnak elő semmiféle különös formát sem, amely szerint ilyenkor az elnöknek el kell járnia. Márpedig általános jogszabály, hogyha egy bizonyos jogcselekményre különös formaszükség előírva nincs: akkor az illető nyilatkozat

bármely érthető és a célnak megfelelő alakban tehető jogérvényesen. A nyilatkozat tartalma a kérdés esetben adva van: az elnöknek a tárgyalást be kell fejeznie, a feleket szavazásra felhívni és a többség szavazatát határozatképpen kijelenteni. Lárma nélkül az ilyen eljárás természetesen sohasem fog végbemenni, és többnyire úgy lesz, hogy az elnök kijelentése a felkorbácsolt szenvedélyek zajába fog fúlni. De ez jogilag közömbös. Az elnök kijelentése, amellyel a többség akaratát határozattá emeli, mégpedig oly egyoldalú kijelentés, mely a jogi doktrina által úgynevezett „nem elfogadásra szánt” (nicht empfangsbedürftig) nyilatkozatok kategóriájába tartozik. A gyűlés megérti-e vagy meg sem érti, hogy az elnök mily határozatot jelentett ki, mihelyt kétségtelen, hogy az elnök a határozatot kimondta: az a gyűlés határozata, és mint ilyen, többé meg nem támadható.

Kulcsszavak: jogsérelem, magánjog és parlamenti jog közötti kapcsolat, obstrukció, római jog